

O HRVATSKO-TALIJANSKOJ DVOJEZIČNOSTI U ISTRI I ISHODIMA JEZIČNE DOTICAJNOSTI

Nada POROPAT JELETIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pula, Hrvatska
e-mail: nadaporopat@gmail.com

IZVLEČEK

Izvedene kvalitativne sociolingvistične raziskave kažejo na kompleksen in dinamičen odnos anketirancev, saj izredno ugoden odnos do dvojezičnosti kot splošnega pojava ne pomeni nujno zelo pozitivnega odnosa do hrvaško-italijanske dvojezičnosti v Istri in do rezultatov jezikovnega stika. Dvojezičnost se samo v idealnem/idealiziranem smislu odlikuje v združevanju popolnosti in brezpogojne zaželenosti, medtem ko njena praktična uporaba in resnični primeri v glavnem spodbujajo stigmatizirane in mitizirane predstave.

Ključne besede: hrvaško-italijanska dvojezičnost, Istra, mnenja o dvojezičnosti, jezikovni stik

SUL BILINGUISMO CROATO-ITALIANO IN ISTRIA E GLI ESITI DEL CONTATTO LINGUISTICO

SINTESI

L'indagine sociolinguistica qualitativa condotta conferma la complessità e dinamicità degli atteggiamenti riscontrati, siccome gli atteggiamenti marcatamente favorevoli verso il bilinguismo inteso come fenomeno generale non implicano necessariamente atteggiamenti marcatamente positivi anche verso il bilinguismo croato-italiano in Istria, nonché verso gli esiti del contatto linguistico. Vengono, infatti, ascritti connotati di perfezione e desiderabilità incondizionata solo al bilinguismo ideale/idealizzato, mentre la sua applicazione pratica e reale nella maggioranza dei casi fa sorgere prese di posizione stigmatizzate e mitizzate.

Parole chiave: bilinguismo croato-italiano, Istria, atteggiamenti verso il bilinguismo, contatto linguistico

TEORIJSKO POLAZIŠTE

Nedovoljno istraženo područje koje se tiče hrvatsko-talijanske dvojezičnosti u Istri te ishoda jezične doticajnosti, a koje zaslužuje posebnu pozornost u sociolingvističkome pogledu, svakako se odnosi na stavove koje istarski žitelji gaje prema samoj dvojezičnosti i prema njezinim fenomenološkim posljedicama s kojima isti dolaze u dodir u svojoj svakodnevici. Stavovi prema navedenim pojavama proizlaze iz složenoga sociokulturnog i sociolingvističkog istarskog okruženja u kojemu je hrvatsko-talijanska dvojezičnost *de iure* priznata te predstavlja *de facto* ostvarenu komunikacijsku realnost u okviru društvene i institucionalne sfere (Milani Kruljac, 2001; Filipi, 1989; 1993).

Stavovi koji se odnose na ispitanikove evaluacije istarsko-talijanske dvojezičnosti moraju se razmatrati unutar fenomena dvojezičnosti s diglosijom (Milani Kruljac, 2003), koji u Istri ima dva jasna odijeljena značenja: funkcionalne diferencijacije dvaju jezika i funkcionalne diferencijacije dijalekata i jezika (Bogliun Debeljuh, 1988), odnosno unutar fenomena nesavršene poliglosije (za detaljan pregled vidi Milani Kruljac, 2001). Po tom su pitanju značajni evaluacijski aspekti stava o dvojezičnosti i ishodima jezične doticajnosti u vidu afektivno-emozivnih reakcija, kognitivnih uvjerenja te ponašajnih obrazaca i postupaka, uzimajući u obzir potencijalne stereotipe i predrasude na kojima se isti temelje.

Ujedno, potrebno je istražiti dvije dimenzije stavova koje su osobito značajne u pogledu društvenih odnosa, odnosno dimenzije identifikacije jedinke s društvenom skupinom i dimenziju razine društvene relevantnosti (statusa i prestiža) koju jedinka pripisuje društvenoj grupi koja se služi određenim kodom (Paunović, 2009), odnosno integrativnu i instrumentalnu orijentaciju stava (Dörnyei, 2005; Dörnyei i Ushioda, 2011; Gardner, 1985).

Osobito je značajno provođenje istraživanja o odnosu i stavovima prema ishodima jezične doticajnosti kao kompleksne dinamične pojave (za detaljan pregled vidi Blagoni, 2007) i neosporive posljedice kulturne doticajnosti na dvojezičnome, odnosno višejezičnome istarskom području. Fenomene jezične doticajnosti, kao

svjesne, svakodnevne/učestale i nezamijenjive prakse u dvojezičnome modusu (Grosjean, 2001) koje se rabe radi određenih interakcijskih svrha i neosporivoga pragmatičkog potencijala potrebno je sagledati u vidu mehanizma i kakvoće jezične uporabnosti (Blagoni, 2007). Izrazom kojim su oblikovani izrečeni sadržaji ne procjenjuje se, dakle, realizacija sadržaja u jezičnim izričajima te se stoga fenomen jezičnoga miješanja ne smatra devijantnim dvojezičnim ponašanjem koji dovodi do smetnji u komunikaciji, a prema zastarijelim metodološkim predrasudama i stereotipnim stavovima o dvostrukoj jednojezičnosti kao mjeri za dvojezične govornike i o 'problemu' jezičnih ishoda doticaja (Baker, 2000).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovome se radu iznose rezultati jednoga terenskog sociolingvističkog istraživanja opće i uvodne kvalitativne naravi, provedenoga u sedam najvećih gradova Istarske županije, odnosno u pet istarskih gradova u kojima postoji institucionalizirana hrvatsko-talijanska dvojezičnost (Pula-Pola, Rovinj-Rovigno, Poreč-Parenzo, Buje-Buie, Labin¹), a radi usporednih ciljeva, istraživanje je provedeno i u dva grada gdje dvojezičnost postoji, ali nije institucionalizirana (Buzet, Pazin). Ispitanici su u slobodnoj formi iskazali vlastite stavove tijekom polustrukturiranoga intervjua koji je proveden na kvotnome uzorku² koji se sastoji od šest temeljnih stereotipnih tipologija ispitanika u svakome gradu (ukupno 42 ispitanika)³: dvojezični roditelji rođeni u Istri (u nastavku DRI), dvojezični budući roditelji rođeni u Istri (u nastavku DBI), jednojezični roditelji rođeni u Istri (u nastavku JRI), jednojezični budući roditelji rođeni u Istri (u nastavku JBI), jednojezični roditelji rođeni izvan Istre (u nastavku JRV), jednojezični budući roditelji rođeni izvan Istre (u nastavku JBV).

Cilj istraživanja bio je utvrditi postoje li razlike u odnosu i stavovima ispitanika o dvojezičnosti kao idealnom (općenitom) fenomenu, konkretnoj i specifičnoj pojavi hrvatsko-talijanske dvojezičnosti u Istri te o ishodima jezične doticajnosti⁴, odnosno o dvojezičnim govornicima i govornicima koji se služe hibridnim/jezično miješanim izrazima. S obzirom na postavljeni cilj, nastojalo se utvrditi postojanje motivacije antropološke

1 Za Grad Labin koristi se samo hrvatski nazivak, budući da u službenome imenu koji se navodi u njegovome Statutu nije predviđena talijanska inačica (Albona). Grad Labin je moguće djelomično uvrstiti među gradove u kojima postoji institucionalizirana hrvatsko-talijanska dvojezičnost (vidi 5. poglavlje Statuta).

2 Budući da kod kvalitativnoga pristupa nema strogo pripisanih statističkih pravila pri određivanju obujma uzorka, određen je minimalan kvotni uzorak ispitanika na taj način što je povećanje broja ispitanika donosilo ponavljanje sadržajnih obrazaca u odgovorima.

3 Istraživanje je izvršeno 2011. godine. Svi ispitanici koji su sudjelovali u ovome istraživanju bili su sudionici većega kvantitativnog istraživanja koji je obuhvaćao širi uzorak u hrvatskim i talijanskim predškolskim i srednjoškolskim ustanovama te na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Dakako, navedenim namjernim izborom kvotnoga uzorka, dobivene rezultate nije moguće generalizirati na cjelokupno stanovništvo, no isti pružaju značajno odlikovanje jednoga njegovog dijela. Nadalje, potrebno je napomenuti da se često eksplicitno iskazani stavovi razlikuju od onih prikrivenih (Garret, Coupland i Williams, 2003), do kojih je vrlo teško doći, što uvelike predstavlja ograničenje u tumačenju rezultata u okviru istraživanja ovakve naravi.

4 Zbog prostorne ograničenosti, u provedenome istraživanju čiji se rezultati predstavljaju u ovome radu, osvrćemo se na fenomen jezičnoga miješanja, odnosno na uporabu jezično miješanih izraza, kao jednoga od (reprezentativnijih) oblika ishoda jezične doticajnosti.

i sociokulturne naravi (Fishman, 1972) koja utječe na stavove i jezična ponašanja.

SOCIODEMOGRAFSKE I SOCIOLINGVISTIČKE ZNAČAJKE UZORKA

Prema stratificiranosti uzorka razlikujemo muške ispitanike (ukupno ih ima 21) i ženske ispitanike (21), ispitanike koji već jesu roditelji (21) i one koji to (još) nisu (21). Uzorak dijelimo na dobnu skupinu od 18. do 25. godine, koju čine budući roditelji i skupinu roditelja od 25. do 36. godine. Mjesta boravka ispitanika su: Pula (7 ispitanika), Rovinj (7), Poreč (7), Labin (7), Pazin (7), Buzet (7), Buje (7). Na temelju mjesta rođenja oblikovane su dvije podskupine: ispitanici koji su rođeni u Istri (ukupno njih 28) i oni koji su rođeni izvan Istre (14). Materinski jezik omogućuje razlikovanje na 28 jednojezičnih kroatofonih govornika od kojih je 14 rođeno u Istri (7 roditelja i 7 budućih roditelja, odnosno 7 muških i 7 ženskih ispitanika), a 14 izvan Istre (7 roditelja i 7 budućih roditelja, odnosno 7 muških i 7 ženskih ispitanika) i 14 talijansko-hrvatskih dvojezičnih govornika (7 roditelja i 7 budućih roditelja, odnosno 7 muških i 7 ženskih ispitanika), koji spadaju pod tipologiju hrvatsko-istromletačke funkcionalne dvojezičnosti (Milani Kruljac, 2001; 2003; Blagoni, Poropat Jelečić, Blečić, 2016).

OBRADA I PRIKAZ REZULTATA: ODNOS I STAV PREMA DVOJEZIČNOSTI KAO OPĆENITOME FENOMENU

Pojava dvojezičnosti, poimana kao mogućnost razumijevanja odnosno sporazumijevanja na dvama jezicima, s jedne se strane smatra izvorom bogaćenja (u vidu idealnosti i idealizacije pojave), a s druge (u mnogo manjem omjeru) izvorom potencijalnih smetnji i/ili poteškoća, poglavito kada se fokus stavi na konkretnu komunikacijsku praksu. Rezultati usporedne analize međuodnosa nezavisnih varijabli i zavisne varijable dvojezičnosti kao općenite pojave ukazuju na značajne razlike u vidu jezičnosti i mjesta rođenja ispitanika te će stoga biti pobliže analizirane u nastavku. Nisu uočene relevantne razlike u odgovorima muških i ženskih ispitanika te se iste neće posebno tumačiti budući da ne nadilaze 5% odstupanja. Odnos i stav gotovo cjelovitoga uzorka prema dvojezičnosti kao idealnoj pojavi izrazito je pozitivan gotovo u cijelosti: 40 od 42 ispitanika smatra da su posljedice poznavanja dvaju jezika povoljne za pojedinca, odnosno za djetetov razvoj i (buduće) djelovanje u vidu obiteljskoga jezičnog planiranja. Izloženost dvama različitim jezicima te dvojezično usvajanje poimana je kod 21 ispitanika (6 JRV, 5 JBV, 3 JRI, 3 JBI, 2 DRI, 2 DBI) kao dodatni podstrek koji povoljno utječe na bogaćenje komunikacijskoga i motivacijskoga spektra djeteta, što se odražava na interes prema drugim jezicima u jezičnoj ovladanosti općenito

te služi kao dobra priprema i olakšavajući preduvjet za ovladavanje drugim stranim jezicima u kasnijoj dobi (osobito kod ranih bilingvala, budući da se zastupa mišljenje o neopterećenosti, efikasnosti, lakoći i brzini pamćenja i jezičnoga stjecanja djece u ranoj dobi kroz igru). Čak 32 ispitanika (6 JRV, 5 JBV, 5 JRI, 6 JBI, 5 DRI, 5 DBI) pridaje veliku vrijednost prednostima ranoga ovladavanja drugim jezicima uz materinski, te ustraju u mišljenju da miješani brakovi podupiru dvojezičnost i služe kao garancija za njezino održavanje.

Uz neupitne društvenokulturne i socioekonomske prednosti dvojezičnosti, odnosno višejezičnosti i više-kulturnosti, 27 ispitanika (5 JRV, 7 JBV, 7 JRI, 4 JBI, 3 DBI, 3, DRI, 4) naglašava pozitivne učinke koje dvojezična praksa donosi, a one se odnose na: intelektualnu stimulaciju, prednosti u kognitivnome i sociokulturnome razvoju (osobito kod ranih bilingvala) te uspostavljanje međuljudskih odnosa. Dvojezični govornici su tako poimani kao 'bogatije osobe' s dvije kulture jer svaki jezik donosi dodatnu otvorenost vidika, bogatiju osobnu kulturu i bogatiji spektar tradicije (JRV Buje) te 18 ispitanika (3 JRV, 5 JBV, 3 JRI, 4 DRI) navodi da ovladanost dvama jezičnim sustavima uvjetuje i ovladanost dvama sustavima mišljenja dviju kultura, što omogućuje pristup dvama svijetovima kulturnih i jezičnih iskustava (Baker, 2000). Idealizirana slika 'pravih' dvojezičnih govornika stvorena je putem izuzetno pozitivnih predrasuda i stereotipa o njihovim nekad i precijenjenim sposobnostima koje su proizašle iz generalizacije povoljnih učinaka na gotovo cijelo dvojezično stanovništvo. Pripisuje im se veći međuljudski interakcijski i pragmatolingvistički senzibilitet (zastupljeno kod 5 ispitanika: 2 JRV, 2 JRI, 1 DRI), veće mogućnosti intenzivnije višekulturalne i interkulturalne prilagodbe (zastupljeno kod 7 ispitanika: 1 JRV, 2 JBV, 1 DRI, 2 DBI) te otvorenost i senzibilitet prema različitim stranim kulturama općenito, posebice u osvještenju i poštivanju njihovih specifičnosti (zastupljeno kod 7 ispitanika: 2 JRV, 1 JBV, 2 JRI, 1 DRI, 1 DBI). Ispitanici ujedno napominju i prednosti dvojezičnosti kao instrumenta za snalaženje u sve složenijem suvremenom svijetu i dinamikama mobilnosti u međukulturalnom i sociolingvističkom smislu (zastupljeno kod 4 JRV, 3 JBV, 3 JRI, 4 DBI) te se ističe veće samopouzdanje i sigurnost na razini individualnosti i društvene ekspanzije koji proizlaze iz poznavanja više jezika (zastupljeno kod 9 ispitanika: 4 JRV, 1 JBV, 3 JRI, 1 DBI). Konstantan je osvrt na integrativne, a posebice instrumentalne prednosti koje donosi ovladanost dvama ili više jezičnim sustavima.

Ukupno 28 ispitanika (5 JRV, 6 JBV, 6 JRI, 6 JBI, 2 DBI, 3 DRI) pripisuje dvojezičnim govornicima veće intelektualne i metalingvističke sposobnosti i razvijeniju kognitivnu fleksibilnost, te sedmero ispitanika (2 JRV, 2 JRI, 1 JBV, 1 DBI, 1 DRI) smatra da ona djeluje na brže i efikasnije analitičke sposobnosti te sposobnosti rješavanja zadataka i problema, odnosno petoro navodi razvijenije kreativno i divergentno razmišljanje (1 JRV, 2 JBV, 1 DBI, 1 DRI).

Iako ispitanici ne posjeduju glotodidaktičke spoznaje o jezičnome ovladavanju, vrlo je znakovito i gotovo sveprisutno višejezično promišljanje jezika koje se temelji na pozitivnoj predrasudi da dvojezični govornici lakše ovladavaju drugim (stranim) jezicima, da su otvoreniji, tolerantniji prema multikulturalnosti, manje sramežljivi, što se ne odnosi na jednojezične govornike, budući da ne posjeduju takav pogled na uporabu jezika kojega ne poznaju, smatrajući da se on najprije treba (dobro) naučiti. Ispitanici se koriste i prostorom metafore kako bi opisali jezičnu uporabu kod dvojezičnih govornika (vidi 1.a. – *mora skakati s jednog na drugi jezik*) te iskazuju visoko mišljenje o njihovim vještinama. Na samome kraju navodimo dva iskaza ispitanika koji gaje negativan stav prema dvojezičnosti (JRI iz Pule i JBI iz Poreča), ističući uvjerenja o nepovoljnim posljedicama ranoga dvojezičnog odgoja i nepostojanja koristi i prednosti s osvrtnom na ograničen prostor u glavi koji je prirodno i normalno namijenjen samo jednom jeziku (vidi 1.b.).

1.a. Mislim da su ipak [dvojezični govornici] malo pametniji, jer im je razvijenija mentalna sposobnost i mozak brže i više radi jer mora skakati s jednog na drugi jezik. Onako intelektualno je stimulirajuće (JBV Rovinj).

1.b. Nešto zbog čega dijete kasni s izgovaranjem prvih riječi što je jako često kod malih bilingvista ne može biti dobro u smislu da je normalno i prirodno jer znači da je došlo do neke preopterećenosti u glavi i razvoj ne teče kako bi trebao. Tako da je bolje da se razvoj bezbrižno odvije na jednom jeziku u samo kad se taj razvoj konsolidirao i finalizirao tada se i može početi s učenjem drugih jezika (JRI Pula).

OBRADA I PRIKAZ REZULTATA: ODNOS I STAV PREMA HRVATSKO-TALIJANSKOJ DVOJEZIČNOSTI U ISTRI

Kod 33 od ukupno 42 ispitanika konkretna pojava istarske dvojezičnosti poima se kao neophodni faktor istarske kulture, tradicije i povijesti, kao svakodnevni i normalni fenomen koji je obilježio suživot različitih naroda na poluotoku. Osobito dvojezični govornici iskazuju osjećaje vjernosti i privrženosti prema istromletačkome idiomu kao ukazatelju autentičnosti, originalnosti, autohtonosti i regionalnoga identiteta (4 DRI, 4 DBI, 2 JRI, 1 JBI). Ističe se povijesna prisutnost talijanske demografske, sociolingvističke i sociokulturne komponente i mogućnost privilegirane veze s prekograničnom kulturom, što se može odraziti i utjecati na održavanje identitarnih vrijednosti osobito kod pripadnika manjine, kao pretpostavka za održavanje jezične i kulturne baštine. Istromletački se smatra vrlo vrijednom baštinom u okviru osjećaja kolektivnosti i solidarnosti te je cijenjen u izrazitoj mjeri i intenzitetu, osobito u vidu komuni-

kacijske vitalnosti, koje je lišen talijanski jezik ako se izuzmu pojedine obrazovne i službene potrebe, kulturne i medijske manifestacije, iako je neosporiva njegova vrijednosna komponenta vezana za bogatu baštinu.

Kod 9 ispitanika (JRI Pula, JBI Poreč, DBI Labin, DBI Pazin, DBI Poreč, DRI Pula, DRI Pazin, DRI Labin, JRV Rovinj, JBI Buje) dvojezičnost je poimana u deficitarnome obliku unutar frakcionalne prizme kao dvostruka jednojezičnost, odnosno od dvojezičnih govornika očekuje se savršena ovladanost obama jezicima (vidi 2.a.), prema suženoj i strogo određenoj perspektivi podjednake dvojezične sposobnosti u idealiziranome smislu. Restriktivno se ocrtavaju i definiraju pravim bilingvalima samo oni koji jako dobro poznaju dva jezika na cjeloviti način bez da se u korištenju jednoga jezika naide na tragove drugoga jezika, s očitim poimanjem fenomena dvojezičnosti kao indikatora imperfektne dvojezičnosti koja 'nije baš prava, kakva bi trebala biti'. Argumenti koji se iznose često su politički korektni, ili bolje rečeno relativiziraju se mišljenja o negativnim učincima tijekom razgovora, konotirajući ih ipak kao tranzitorne stavke osobito kod djece (suženiji leksički fundus u odnosu na jednojezičnu djecu, miješanje jezika kao odraz kognitivne preopterećenosti i zbunjenosti, itd.), nadoknadive u određenome vremenskom razdoblju, što dovodi do izjednačenja s jednojezičnim vršnjacima i koje svakako padaju u drugi plan u odnosu na prednosti koje donosi poznavanje dodatnoga jezika.

2.a. Trebalo bi baš biti cjelovito znanje oba jezika za dvojezičnost, a ne polovično kao što je uobičajeno ili poznavanje jednoga dobro a drugoga dosta lošije jer ako se ne znaju kompletno i savršeno izražavati na oba jezika po meni to nije to. Bolje onda znati samo jedan jezik a ne dva na pola ili nikako...to mi nema smisla (JRI Pula).

U odgovorima mnogih govornika istromletačkoga dijalekta prisutna je pozitivnija naklonost prema hrvatskome jeziku koji se u svakodnevici radije koristi od talijanskoga jezika, što bi naizgled moglo izgledati neočekivano. Ispitanici napominju da su kontinuirano nametanje i ispravci izrodili traume pri pomisli na talijanski jezik, npr.:

L'italian a scuola xe sempre imposto e dopo dieci e tanti ani de scuola che i profesori te coregi ti te stufigi. Cusì che mi sinceramente se devo scegliere la lingua che oltre l'istoveneto preferiso parlar xe el croato. / Talijanski je u školi uvijek namešten i dopo deset i više godina školovanja što te profesori ispravljaju, umoriš se. Tako da, iskreno, ako moram odabrati jezik kojim se radije služim nakon istromletačkog, radi se o hrvatskom.

Ujedno, nekoliko ispitanika koji navode hrvatski jezik kao svoj materinski jezik ističe da se najradije u

Tablica 1: Dominantni stavovi prema istarskoj dvojezičnosti

Stav:	DRI	DBI	JRI	JBİ	JRV	JBV	Ukupno
pozitivan akritički stav	2	1	6	5	6	5	25
uravnotežen stav (pozitivan kritički)	2	2	-	2	1	2	9
negativan stav	3	3	-	-	-	-	6
identifikacijski stav	-	1	-	-	-	-	1
stav odbijanja	-	-	1	-	-	-	1

svakodnevnici koriste 'domaćim' čakavskim dijalektom: npr. *Jer mi je najbliškiji i najlakše se mogu izraziti* (JBİ Pazin); *Ne moram se brinuti da nešto neću znati točno reći ili paziti da ne bi pogriješio neku riječ* (JBİ Labin). Ti isti ispitanici otkrivaju svoje stereotipe prema hrvatskome kao teškome, kompliciranome, *zaguljenome jeziku s preteškom gramatikom koju su stvarno mogli malo pojednostaviti jer je sto godina učim u školi i uvijek imam problema* (JBİ Buje); *Ide ti na živce kad te uvijek ne'ko ispravlja da se to ne kaže ovako, a ono onako* (JBİ Pazin). Stereotipne evaluacije su redovito pozitivnije u korist talijanskoga jezika koji se smatra dobrim, dragim, lijepim, melodičnim, korisnim, dragocjenim, lakim, jednostavnim, odnosno jezikom koji 'nije kompliciran kao hrvatski'. Rezultat evaluacije koje hrvatski jezik kod kroatofonih, odnosno čakavofonih ispitanika dobiva je zanimljiv, kao i rezultat prema kojemu u prosjeku ocjenjuju talijanski jezik pozitivnije od hrvatskoga. Takav se rezultat može protumačiti faktorima objektivne i subjektivne prirode. Objektivni se faktori odnose na sam jezik koji simbolizira kulturnu tradiciju i koji se na svjetskome nivou smatra jezikom kulture, ne toliko jezikom komunikacije (Bogliun Debeljuh, 1988). Subjektivna se iskustva odnose na sociolingvističke osobine ispitanika i na iskustva pojedinaca koje sukladno odgovorima često vuku korijenje iz negativnih iskustva u okviru obrazovanja u kojemu se konstantno nametala točnost hrvatskoga jezika i ukazivalo se na pogriješke. Govornici istromletačkoga pak pripisuju hrvatskome jeziku pozitivnije attribute koji se odnose na njegovu društvenu moć i dragocjeniji položaj u odnosu na talijanski u Istri te gotovo svi ispitanici napominju da se najradije u svakodnevnici koriste hrvatskim, istromletačkim ili hrvatskim i istromletačkim. Te osobine koje se pripisuju hrvatskome izrazito opredjeljuju snagu jezika i njegovu vrijednosnu komponentu te čine suštinu stava prema jeziku.

Zaključno možemo reći da je u analizi odnosa prema istarskoj dvojezičnosti i sadržaja odgovora isplivalo 6 dominantnih stavova (Bianconi, 1980): a) pozitivan akritički stav (u nastavku pozitivan stav); b) pozitivan kritički stav (u nastavku uravnotežen stav); c) negativan stav; d) identifikacijski stav; e) stav odbijanja (vidi tablicu 1). Pozitivan stav podrazumijeva povezanost koja se

većim dijelom temelji na afektivno-emotivnim stavkama te je odnos prema dvojezičnosti u Istri akritičke naravi i ispitanici iskazuju brojne pozitivne predrasude. Uravnotežen stav predviđa umjereno poimanje fenomena uz kritičko sagledavanje i osviještenost o potencijalnim nedostacima ili problematikama. Nije u svim slučajevima određena jasna orijentacija prema pozitivnome ili negativnome polu. U osnovi većina ispitanika iznosi pretežito pozitivne predrasude i stavove, no prisutni su i oni negativnije konotirani. Negativan stav implicira kritičko pobijanje prednosti fenomena kako bi se istakle predodžbe o mnogobrojnim nedostacima i nepovoljnim posljedicama na temelju kojih se množe negativne predrasude i stereotipi. Samo jedna ispitanica zauzima identifikacijski stav, u potpunosti akritički prihvaća dvojezičnost u Istri te iskazuje pretjerano pozitivnu i idealiziranu predodžbu o pojavi i njenim posljedicama. Stav odbijanja podrazumijeva odnos odbojnosti zbog radikalnih uvjerenja i negativnih predrasuda i iskazao ga je samo jedan ispitanik.

Gotovo svi jednojezični roditelji rođeni u Istri i izvan Istre (JRI iz Poreča, Rovinja, Buja, Labina, Buzeta; JRV iz Rovinja, Pule, Buzeta, Buja, Pazina i Labina), 10 jednojezičnih budućih roditelja od ukupnih 14 (JBİ iz Pule, Rovinja, Pazina, Buja, Buzeta; JBV iz Rovinja, Poreča, Buzeta, Buja, Pazina), 2 dvojezična roditelja (DRI iz Buja i Buzeta) i 1 dvojezični budući roditelj (JBİ iz Buzeta) rođeni u Istri iskazuju izuzetno pozitivne stavove prema dvojezičnosti u Istri i ističu osviještenost o dodatnim potencijalnim odabirima, mogućnostima i pogodnostima koje proizlaze iz bogatijega jezičnog repertoara istarskoga područja. Mogućnost 'dobivanja gratis' talijanskoga jezika u igri s prijateljima iz ulice ili škole smatrana je privilegijom i *velika je šteta ne iskoristiti tu usputnu i besplatnu mogućnost da jezik i bar dio kulture ljudi koji te okružuju u susjedstvu postanu tvoji jer da živiš negdje drugdje ne biš imao tu mogućnost* (JRV Rovinj). Pozitivno se pozdravlja i obrazovanje na talijanskome jeziku za koje šestoro ispitanika (JRV Buje, JRV Pula, JBV Poreč, JBV Rovinj, JBİ Rovinj) smatra da

nije to samo potreba i pravo za djecu talijanske manjine nego i blagoslov za sve ostale obitelji koje žive u dvojezičnim mjestima i ono...možeš

upisati svoje dijete u taj vrtić i to je jedan od ljepših darova koje ti područje gdje živiš može podariti i to bez muke samo tako...spontano i prirodno (JRV Buje).

Ističu se, dakle, prednosti okruženja koje je obilježeno suživotom govornika različitih jezika i prožimanjem različitih kultura (DBI Pazin, JRI Labin, JBI Buje, DRI Buzet, JBI Pula, JRI Rovinj, JBI Pazin, JBV Pazin, JBV Buje, JBV Poreč, JBV Rovinj).

Unutar integrativne dimenzije kod ispitanika ističe se interes za kodove istarske italofonije i italofonu kulturu u vidu suživota i obostranoga bogaćenja (JRI Poreč, JRI Rovinj, JBV Pazin, JRI Buzet, JRI Labin, JRI Rovinj, JBV Pazin, JRV Pula, JRV Buje), aspiracija za širenjem obzora i stjecanjem više spoznaja te novih životnih iskustava (Dörnyei, 2005) (JRV Pula, JRV Buje, JRI Rovinj, JRI Poreč, JBI Pula). Integrativna komponenta se ističe kod razmatranja generacijskoga slijeda u jednojezičnim italofonim ili jezično miješanim obiteljima. Navodi značaj integracije i komunikacije sa širim obiteljskim okruženjem (4 JRV, 3 JRI, 2 JBV, 3 DBI, 2 DRI) te prijenosa jezičnoga i kulturnoga identiteta u generacijskome slijedu (2 DBI, 4 DRI, 2 JRV, 1 JRI).

Mnogo su učestaliji argumenti instrumentalnoga karaktera. U razmatranjima se oblikuju mišljenja o prestižu i prosudbi talijanskoga jezika i njegovoj korisnosti. Utilitarističko-instrumentalna motivacija koju iskazuje 17 ispitanika (4 JRI, 3 JBI, 5 JRV, 2 JBV, 2 DRI, 1 DBI) podrazumijeva mnogobrojne pragmatične posljedice, prednosti i korisnost dvojezičnosti u Istri, osobito za obrazovanje i usavršavanje u inozemstvu ili u talijanskim školama u Istri, veće poslovne mogućnosti (poglavito u turističkome sektoru) i u nekim slučajevima bolje plaćene, poslovnu i osobnu mobilnost.

Ispitanici koji imaju uravnotežen stav uz isticanje potencijalnih smetnji ili poteškoća (vidi 3.a.) koje navodno proizlaze iz govornikove individualne dvojezičnosti, ipak prepoznaju brojne prednosti koje u većini slučajeva nadilaze nedostatke. Ispitanici navode ne samo da se sve mane smiju pripisati dvojezičnome stanju, nego i trudu koji se ulaže u jezično ovladavanje te komunikacijskim potrebama pojedinca. Prisutna su kritička sagledavanja fenomena te se stereotipu o dvostrukoj jednojezičnosti često pripisuje krivica za nedovoljnu razvijenost jednoga ili obaju jezika.

3.a. Mi vedo che go un po' de problemi col croato e a volte me penso che forsi xe un po' anche colpa del bilinguismo perché non go podudo svilupar ben el croato. / Vidim da imam malo problema s hrvatskim i nekad mislim da nisam mogao dobro razviti hrvatski i zbog dvojezičnosti (DRI Rovinj).

Zanimljiv je podatak da 21 od ukupno 28 jednojezičnih govornika nalazi prednosti kod dvojezičnosti te mane i nedostatke kod jednojezičnosti, zauzimajući

izuzetno pozitivan stav prema hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti u Istri, što dakako ukazuje na izuzetno pozitivan prijem i odnos istarskoga stanovništva prema pojavi dvojezičnosti. Ističu se i prednosti koje proizlaze iz odrastanja i življenja na dvojezičnome području. Kod spomena odgoja vlastite djece većina italofonih govornika (ne svi) iskazuje želju da im djeca budu dvojezična, no u osvrtu na vlastito iskustvo, brinu se zbog navodnih potencijalnih problema s točnošću i tečnošću izražavanja na hrvatskome jeziku, budući da je dominantna društvena kroatofonija (vidi 4.a.).

4.a. Voleria che i miei fioi sii bilingui però vederò ancora. Penso che non li iscriverò ala scuola italiana che no i gabi i stesi problemi che go gavudo mi coi padeži e la scrittura e el parlar...e sti cavolo de padeži no li so ancora ogi. / Htjela bih da mi djeca budu dvojezična ali još ću vidjeti. Mislim da ih neću upisati u talijansku školu da ne budu imali iste probleme koje sam ja imala s padežima i pisanjem i govorenjem...te padeže ne znam ni dan danas (DBI Labin).

Iznenaduje da čak 6 dvojezičnih govornika (DRI Pula, DRI Labin, DRI Pazin, DBI Pula, DBI Poreč, DBI Labin) iskazuje negativan stav prema dvojezičnosti i za razliku od monolingvala nalaze mane i nedostatke vlastitome stanju dvojezičnosti. Dvojezični govornici često poimaju sebe kroz prekonfekcioniranu prizmu o nametnutome idealnom modelu dvostruke jednojezičnosti, što se odražava i na odnos prema fenomenima dvojezičnosti koji će se analizirati u sljedećem poglavlju. Dvojezični govornik poiman kao spoj dvaju jednojezičnih govornika koji posjeduje zbroj vještina dvaju monolingvala u frakcionalnome, separatističkome vidu pretpostavlja savršenu ovladanost i komunikacijsku sposobnost na svim jezičnim razinama u okviru oba jezika, koja je dakako mitizirana i kada su u pitanju sami jednojezični govornici (Grosjean, 2001). Zbog subjektivnih osobina govornika (sociolingvističke osobine okruža u kojemu živi i djeluje, modalnosti uporabe dvaju jezika, diskursne strategije, itd.) i objektivnih funkcionalnih razloga bilingvali rabe različite jezike za različite svrhe te jezici poprimaju različitu funkcionalnu ulogu u vidu interakcijskih situacija. Često dolazi do specijalizacije jednoga koda u odnosu na drugi u određenim okolnostima, što nerijetko dovodi do različitih kompetencijskih razina na pojedinome jeziku i neuravnoteženih sposobnosti.

Mnoge predrasude o sociolingvističkoj i sociokulturnoj identifikaciji dvojezičnih govornika naslijeđene su iz davnih vjerovanja da dijete koje od malena ovladava dvama jezicima najvjerojatnije nikada neće naučiti ni jedan ni drugi kako treba osim ako ne nauči najprije hrvatski dobro i tek onda počne učiti talijanski (JBI Poreč), neće se osjećati cjelovito sigurnim u uporabi ni jednoga jezika te će ustrajati i osjećaj zatečenosti između identifikacije s dvama kulturama. Među najučestalije pret-

Tablica 2: Dominantni stavovi prema jezičnome miješanju

Stav:	DRI	DBI	JRI	JBİ	JRV	JBV	Ukupno
pozitivan akritički stav	2	2	2	3	5	4	18
neutralan stav teži prema pozitivnom stavu	1	-	3	3	1	3	11
negativan kritički stav	3	4	1	2	1	-	10
stav odbijanja	-	-	1	-	-	-	1
identifikacijski stav	1	1	-	-	-	-	2

postavljene negativne učinke dvojezičnosti na kogniciju te stereotipe, predrasude (i mitove) koji su djelomično zasjenjeni, a djelomično konstantni u bibliografskim vrelima i društvenim vjerovanjima (Baker, 2000), ubraja se mišljenje da ovladavanje dvama jezicima od ranoga djetinjstva zbunjuje dijete i preopterećuje moždano djelovanje, zbog ograničenoga prostora koji je dovoljan za samo jedan jezik. Ujedno, smatra se da navedeni negativni učinci dvojezičnosti otežavaju, usporavaju i štete razvoju društvenih, kognitivnih, emocionalnih (osobito identitarnih) i jezičnih/komunikacijskih sposobnosti djeteta, dovodeći do kašnjenja u okviru dostizanja razvojnih prekretnica za jezičnu produkciju i komunikacijsku kompetenciju (vidi 5.a.). Najučestaliji su stereotipi o polujezičnosti i nemogućnosti dostizanja cjelovite komunikacijske kompetencije na oba jezika koji se pripisuju ograničenom izlaganju i njihovoj aktivnoj uporabi.

5.a. Izgleda mi da [dvojezične osobe] nisu baš mentalno stabilne, a vjerojatno je to opterećenje u mozgu razlog koji dovodi i do zbunjenosti. Mišlim...sigurno bi znali perfektno oba jezika kad bi ljudski mozak bio za to namijenjen, a ovako znaju pola hrvatskog pola talijanskog (JBİ Poreč).

OBRADA I PRIKAZ REZULTATA: ODNOS I STAV PREMA JEZIČNOME MIJEŠANJU KAO ISHODU JEZIČNE DOTICAJNOSTI

Iz analize odgovora ispitanika o jezičnome miješanju proizašli su pozitivni akritički stavovi (kod ukupno 18 ispitanika), neutralni stavovi koji u nekim slučajevima poprimaju crte indiferentnosti, ali često teže k pozitivnoj konotaciji fenomena (kod 11 ispitanika), negativni kritički stavovi (kod 10 ispitanika) te identifikacijski stav kod dvoje ispitanika i stav odbijanja kod jednoga ispitanika (vidi tablicu 2).

Četiri dvojezičnih ispitanika koji zauzimaju pozitivan stav prema jezičnome miješanju napominju da on pridonosi izražajnoj ekspresivnoj slobodi, komunikacijskoj spontanosti i autentičnosti (DBİ Buzet, DBİ Rovinj, DRI Buzet, DRI Rovinj) (vidi 6.a.). Dva ispitanika navode da se radi o markeru sociolingvističkoga identiteta

(DBİ Rovinj, DBİ Buzet), osobito mladih (Auer, 2005). Nekoliko italofonih ispitanika napominje opasnost od postupne (etničke i) jezične asimilacije na štetu italofonije, budući da se ističe nejednakopravan položaj hrvatskoga i talijanskoga jezika, što utječe na očuvanje kulturnolingvistične baštine i institucionalne te praktične primjene dvojezičnosti. Potencijalna posljedica koja se ističe jest fenomen interferencije i ekstremna prognoza o oblikovanju trećega jezika koji nije ni hrvatski ni talijanski (Bogliun Debeljuh, 1988).

6.a. Certe robe semplicemente no ti le pol esprimi se no ti usi entrambe le lingue perché certe parole e concetti no xe traducibili. La comunicazion xe più spontanea e autentica e efficace e ti te pol spiegar meo. / Neke se stvari jednostavno ne mogu iskazati ako ne koristiš oba jezika jer se neke riječi i pojmovi ne mogu prevesti. Komunikacija je spontanija i autentičniji i efikasniji (DBİ Rovinj).

Većina jednojezičnih roditelja i budućih roditelja rođenih izvan Istre (JRV Pula, Buzet, Buje, Pazin, Labin, Rovinj i JBV Rovinj, Pazin, Buje, Buzet) te troje jednojezičnih budućih roditelja koji su rođeni u Istri (JBİ Buzet, Buje, Rovinj) i dvoje jednojezičnih roditelja koji su rođeni u Istri (JRI Buzet i Rovinj) ističu pozitivne aspekte pojave jezičnoga miješanja kao odraza bogatijega repertoara, izražajnoga i stilističkoga resursa te dodatnoga leksičkog fundusa, zahvaljujući kojemu je moguće nadopuniti privremene ili trajne nedostatke, pridonijeti ekspresivnosti iskaza ili iskazati jasniju ideju s malo ključnih riječi (JBİ Buzet). Miješani izrazi definirani su izrazom kreativnosti, originalnosti i inovativnosti. Ispitanici, nadalje, tvrde da su normalni, svakodnevni u Istri, prirodni i spontani, 'izražajnije i stilskije sročeni', simpatični i zanimljivi, smiješni i zaigrani, veseli, fora, fancy, sexy, cool i mrak.

Jedanaest ispitanika iskazuje neutralan, pomalo indiferentan stav prema jezičnome miješanju: *Nemam baš niš protiv... sasvim svejedno mi je kako će se izražavati. Šta se mene tiče, svako je slobodan i nek' radi šta hoće* (JBİ Labin). Razlozi zbog kojih se govornici koriste miješanim izrazima pripisuju se subtraktivnoj dimenziji (nedovoljnom poznavanju dvaju jezika) ili aditivnoj di-

menziji (poznaju oba jezika i koriste se njihovim komunikacijskim i ekspresivnim potencijalom). Subtraktivno poimanje ne implicira nužno negativan stav, odnosno ispitanici pokušavaju utvrditi stanje koje dovodi do uporabe fenomena: *Samo tako znaju pričati; Ne znaju drukčije; Ne mogu se sjetiti točnih riječi dok govore pa si pomognu riječima drugog jezika; To im je urođeno*. Ističe se ujedno činjenica da im je uporaba toga resursa omogućena situacijskim faktorima: *Oni s kim pričaju obično ih razumiju pa to mogu raditi; Oni to tako vole pa ih koriste kad su skupa*. Nadalje, navodi se da govornici rabe miješane izraze: za foru, 'za zezanciju', zbog miješanoga mentaliteta, 'jer se međusobno bolje kuže', 'jer žele postići određene efekte' te *per esprimere più in fretta e molto meo esprimere le parole esate che se vol dir* / kako bi se izrazili na brži način i učinkovitije iskazali točne riječi koje žele reći, odnosno da kažu sve što žele *sceto e neto* / jasno i glasno.

Neki ispitanici koji iskazuju pozitivan stav prema dvojezičnosti u Istri pored nabrojanih prednosti ističu možda jedini nedostatak *koji ajde i nije tako mali* (JRI Poreč), odnosno jezično miješanje kao pojavu koja se *svakako ne bi smjela koristiti* (JBI Pazin) i koja ukazuje na jezično nepoznavanje (vidi 7.a.):

7.a. Dvojezičnost smatram pozitivnom i u redu samo ako se od dva jezika ne sastavlja jedna rečenica jer to onda nije ni jezik ni dijalekt nego neka nepotrebna šašava mješavina. Mislim kad oni u istoj rečenici pričaju malo hrvatski malo taj njihov dijalekt come on, to nije prava dvojezičnost. Mislim pokazuju da ne znaju ni jedan ni drugi jezik, a kamoli da ih znaju oba (JBI Pazin).

Zbog predrasude o dvostrukoj jednojezičnosti učestao je stav da pravi dvojezični govornici nikada ne bi trebali miješati svoje jezike te da su oni koji ih miješaju polujezični govornici koji ih ne poznaju dovoljno ili nisu u stanju odvojiti jedan jezični sustav od drugoga te umjesto dvostruke jezične kompetencije posjeduju polovičnu (Lanza, 1997) (vidi 7.a.). Sukladno tome, ispitanici koji zauzimaju negativan ili odbojan stav smatraju da ako govornik nije u stanju držati vlastite jezike odvojenima i rabi ih istovremeno bez razlikovanja, to ukazuje na očitu zbunjenost i kognitivno preopterećenje, uzme li se u obzir predrasuda da je moždani prostor jednojezične naravi namijenjen i dovoljan za samo jedan jezik, zbog čega nije moguće cjelovito efikasno ovladati obama jezicima. Značajna i neočekivana je reakcija dvojezičnih govornika (DBI Pula, Labin, Poreč, Pazin; DRI Pula, Pazin, Labin) koji definiraju jezično miješanje posljedicom zbunjenosti, iako pritom o sebi ne misle da su zbunjeni, što je moguće pripisati poimanju sebe kroz nametnutu prizmu negativnih predrasuda koja je očito prisutna u okolini u kojoj žive i djeluju.

Ispitanici koji iskazuju negativne stavove prema jezičnome miješanju smatraju govornike koji ih rabe:

nepristojnima, nepromišljatima, lijenima, aljkavima, neodlučnima, zbunjenima, neobrazovanima, nekulturnima, isfrustriranim, čudacima, seljacima, a miješani izrazi koji su 'nažalost normalni u Istri' opisuju se kao: jadni, kontaminirani, pogrešni, vulgarni, odbojni, uhu neugodni, iritantni, grozni, seljački, trashy, bezvezni, isfurani, a njihova je uporaba: nepotrebna, nepoželjna, isforsirana. Smatraju se lošom navikom odnosno izrazom nepismenosti, nepoštovanja prema sugovorniku, jezičnoga neznanja, neobzirnosti, nekulture, nepristojnosti, ruralnosti.

Zanimljivo je napomenuti da kod brojnih ispitanika koji iskazuju negativan stav prema uporabi jezično miješanih izraza ne postoji dosljednost u odgovorima (što govore) i jezičnoga ponašanja (kako govore), budući da negativan stav iskazuju koristeći morfosintaktičke transfere i kodno preključivanje u vlastitim iskazima tijekom intervjua (vidi 'come on' u 7.a.) ili npr.: *certe volte xe too much!* / nekad je to previše (DBI Pazin); *sta lingua cusì šlampasta* / taj jezik tako šlampasti; *ghe fa izletit speso* / često im izleti (DRI Labin); *va ben ajde non digo* / dobro ajde ne kažem (DBI Poreč); *le dico sempre che sembra una ulična šiparica e che è veramente un modo di parlare inappropriato e...come dire...isfuran* / uvijek joj kažem da izgleda kao ulična šiparica i da je to neprikladan način govorenja i...kako bih rekla...isfuran (DBI Pazin).

ZAKLJUČAK

Rezultati koji su proizašli iz kvalitativne analize znakoviti su i pružaju temelj za daljnja kvalitativna istraživanja na većemu uzorku kako bi se dobio širi uvid u složenu višejezičnu istarsku sociolingvističku realnost. Ustrajano su pozitivni stavovi kod gotovo svih ispitanika prema dvojezičnosti kao idealnome/idealiziranome fenomenu, koji prema poimanju ispitanika podrazumijeva poznavanje dvaju jezika, odnosno sposobnost sporazumijevanja na njima. No, dvojezičnost se samo u idealnome smislu kiti konotativima savršenstva i bezuvjetne poželjnosti, dok njezina praktična primjena i realni primjeri u većini slučajeva pobuđuju stigmatizirana i mitizirana mišljenja. Zanimljivo je istaknuti da izrazito povoljni stavovi prema dvojezičnosti kao općenitoj pojavi (zastupljeni kod gotovo cijeloga kvotnog uzorka, odnosno 40 ispitanika od ukupnih 42) ne impliciraju nužno izrazito povoljne stavove prema hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti u Istri i jezičnome miješanju. Naime, nešto više od polovice ispitanika (ukupno njih 25) iskazuje pozitivan akritički stav prema istarskoj dvojezičnosti, 9 ispitanika argumentira svoj uravnoteženi (pozitivan) kritički stav a 6 ispitanika ističe nepovoljne i neželjene posljedice dvojezičnoga stanja putem negativnoga stava (uz jedan identifikacijski stav i jedan stav odbijanja). Sve u svemu, iako se potvrđuje raskorak između poimanja dvojezičnosti na idealnome (idealiziranome) i praktičnome (realnome) planu,

svejedno dominira pozitivan stav ispitanoga uzorka. Stavovi su stoga izrazito homogeni kada govorimo o idealnoj dvojezičnosti, nešto su heterogeniji kada je riječ o istarskoj dvojezičnosti te je njihova heterogenost još istaknutija kod odnosa i stavova prema fenomenima dvojezičnosti i govornicima koji se njima služe (pozitivan akritički stav iskazuje 18 ispitanika, neutralan stav koji teži prema pozitivnome stavu zastupljen je kod 11 ispitanika, dvojica ističu identifikacijski stav, dok nailazimo na negativan stav kod desetorice ispitanika i stav odbijanja kod jednoga).

Suprotno očekivanju, odnos i stavovi prema dvojezičnosti u Istri i poglavito prema fenomenima dvojezičnosti nisu pozitivniji kod ispitanika koji su rođeni u Istri u odnosu na one rođene izvan Istre. Pozitivni stavovi naglašeniji su kod ispitanika iz Buja i Rovinja, što je donekle i očekivano jer je u tim gradovima dvojezičnost institucionalizirana i relativno je konzistentna zavičajna dvojezičnost (poglavito u Bujama i okolici). Izrazito su pozitivni stavovi žitelja Buzeta, grada u kojemu ne postoji institucionalna dvojezičnost i broj italofonih govornika vrlo je nizak. S obzirom na navedeno, moglo bi se pretpostaviti da ispitanici koji nisu dvojezični stječu pozitivniji stav prema dvojezičnosti u Istri i jezičnome miješanju putem emotivnih ili iskustvenih okvira. Zanimljivo je da jednojezični govornici prepoznaju prednosti dvojezičnosti (instrumentalne i integrativne, sociokulturne i intelektualne) i navode samo njezine pozitivne aspekte (nisu izuzete pretjerano pozitivne predrasude i stereotipi o nekad precijenjenim sposobnostima koje su proizašle iz generalizacije povoljnih učinaka na gotovo cijelo dvojezično stanovništvo), te ističu mane i nedostatke jednojezičnosti, dok dvojezični govornici vide u dvojezičnosti samo negativne aspekte i napominju nepovoljne i neželjene posljedice njihova stanja. Ujedno, neki od njih jezično miješanje smatraju problematičnom i kompliciranom pojavom, pokazateljem kognitivne nestabilnosti, zbunjenosti i nedovoljnoga poznavanja oba jezika. Promatraju dakle dvojezičnost i fenomene jezične doticajnosti kroz nametnutu stereotipiziranu prizmu o dvostrukoj jednojezičnosti, odnosno o restriktivnome i strogome ocrtavanju dobre/savršene ovladanoosti dvama jezicima na cjelovit način, s nedostatkom tragova jednoga jezičnog sustava na drugi, što implicira odustajanje od izražajne moći koje pruža uporaba fenomena jezične doticajnosti. Dvojezični govornik se tako smatra zbrojem dvaju jednojezičnih govornika (u frakcionalnoj perspektivi), a njegova dvojezična kompetencija smatra se jednakom dvama savršenim jednojezičnim kompetencijama u okviru svih jezičnih vještina (koje su dakako mitizirane i u slučaju jednojezičnih govornika). No, unatoč kritičkim i deficitarnim sagledavanjima i isticanju navodnih smetnji i poteškoća, ipak se prepoznaju brojne prednosti dvojezičnosti koje prevladavaju i nadilaze nedostatke u vidu aditivnosti i osobnoga i društvenoga bogaćenja te je ustrajana želja za razvijanjem dvojezičnosti kod vlastite djece. Ispitani-

ci često iznose politički korektne argumente i nerijetko relativiziraju mišljenja o negativnim učincima tijekom samoga intervjua. Tako se naizgled negativni aspekti na posljetku ipak smatraju tranzitornim posljedicama koje su nadoknadbive i ispravive (npr. navodno otežan i usporen razvoj društvenih, kognitivnih, emocionalnih i jezičnih/komunikacijskih djetetovih sposobnosti, koje navodno mogu dovesti do kašnjenja u okviru dostizanja razvojnih prekretnica za jezičnu produkciju i komunikacijsku kompetenciju, itd.).

Dvojezičnosti se smatra izrazitim resursom osobito u instrumentalnome smislu i nešto manje u integrativnome, s obzirom na neupitne društvenokulturne, socio-ekonomske, intelektualne (osobito u okviru kognitivne fleksibilnosti) i metalingvističke prednosti koje iz nje proizlaze. Nešto manje od polovice ispitanika napominje relevantnost ovladanoosti dvama sustavima mišljenja dviju kultura, što omogućuje pristup dvama svijetovima kulturnih i jezičnih iskustava, u vidu mobilnosti i intenzivnije višekulturalne i interkulturalne prilagodbe.

Roditelji i budući roditelji svjesni su zahtjevnosti i dugotrajnosti procesa te uloge motivacije u jezičnome ovladavanju, za što se poznavanje dodatnih jezika uz materinski smatra veoma povoljnom pripremom i korisnim preduvjetom za ovladavanje inim jezicima u djetinjstvu ili kasnije. Budući roditelji napominju važnost bogatstva koji se odnosi na kvantitativnost (poznavanje više jezika), dok su roditelji više usredotočeni na značajnost dvojezičnosti u kvalitativnom smislu, odnosno osvrću se na pregršt iskustava koje nastaju kao posljedice dvojezičnoga stanja i djelovanja. Valorizira se mogućnost (svakodnevne) društvene izloženosti dvama različitim jezicima kao dodatni povoljni podstrek za razvoj komunikacijskih sposobnosti i motivacijske sile u vidu oblikovanja i osnažavanja interesa prema drugim jezicima i kulturama. Hrvatsko-talijanska dvojezičnost je tako smatrana legitimnim pravom za pripadnike Talijanske nacionalne zajednice i resursom i mogućnošću za ostale stanovnike, te se zagovara potreba za očuvanjem i valoriziranjem jezične i kulturne baštine istarske italofonije, odnosno dvojezičnosti kao dijela dugostoljetnoga istarskog identiteta i multikulturalnoga prožimanja.

Stavovi ispitanika o jezičnome miješanju proizlaze iz njihovih deskriptivnih, preskriptivnih vjerovanja/mišljenja i vrijednosnih sudova. Većina ispitanika (17) iskazuje pozitivan stav prema fenomenu dvojezičnosti: neočekivano najbrojniji su jednojezični ispitanici rođeni izvan Istre, slijede jednojezični ispitanici rođeni u Istri te četiri dvojezičnih ispitanika. Od ukupno 10 ispitanika koji navode negativan stav prema jezičnome miješanju, sedmorica su dvojezični govornici koji se koriste miješanim izrazima, što je dakako neočekivano, jer se moglo očekivati da će odnos i stavovi o jezičnome miješanju biti pozitivniji kod dvojezičnih govornika koji se koriste njime, u odnosu na jednojezične govornike koji ga ne rabe.

Za jezično miješanje kao karakterističnu svakodnevnu pojavu u dvojezičnome (istarskome) modusu, koja služi kao neizostavivi izražajni resurs, napominje se kadkad da nije najprimjereniji oblik komunikacije i da bi njena uporaba trebala biti ograničena i samo povremena, u vidu stereotipnoga glotodidaktičkog promatranja doticajne prakse. Ispitanici napominju da subjektivnost interakcijskih iskustava dovodi dvojezične govornike pred različite komunikacijske potrebe u različitim domenama u okviru uporabe jednoga ili drugoga koda. Jezici stoga poprimaju različitu funkcionalnu ulogu ovisno o pojedinoj situaciji te se često pojedini jezik specijalizira za specifične svrhe u određenim okolnostima, što neminovno dovodi do različitih kompetencijskih razina koje ne moraju biti podjednake za oba jezika. Međutim, unatoč spominjanim negativnim stereotipima o govornicima koji se služe tom praksom (npr. kognitivna preopterećenost zbog ograničenoga prostora koji je -navodno- dovoljan za samo jedan jezik, nedostignuta jezična ovladanost i nerazvijene jezične vještine, polu-dvo-jezičnost, zbunjenost i nerazlikovanje dvaju jezičnih sustava, dvostruka nesigurnost, itd.), ipak se ističe da njihova uporaba ukazuje na itekako visoku razinu ovladanosti dvama jezičnim sustavima sukladno postojećim normama i strukturalnim ograničenjima u vidu uporabe jezičnih komponenata jednoga

jezika u okviru drugoga, koji se temelje na poznavaju obaju sustava.

U odgovorima se ističe kognitivna komponenta stava prema hrvatsko-talijanskoj dvojezičnosti i talijanskome jeziku kao jeziku društvene sredine koja se tiče misli i vjerovanja o značajnosti, održivosti i kontinuitetu italo-fone baštine, njezine vrijednosti u kulturnome prijenosu i poučavanju u školama s hrvatskim nastavnim jezikom. Afektivna komponenta uključuje osjećaje te se kognitivne, odnosno konativne (ponašajne intencije i spremnosti na djelovanje) i afektivne komponente nužno ne poklapaju. U mjerenju stavova, formalni iskazi oblikovani su prema odrazu kognitivne komponente stava, što može ukazati samo na površinske evaluacije. Ujedno, ispitanici koji iskazuju negativan stav prema jezičnim fenomenima doticajnosti, a koji se smatraju devijantnim jezičnim ponašanjem, čije je korištenje nepoželjno, tijekom samoga razgovora nedosljedni su te i sami rabe interferirani jezik, hibridne jezične konstrukcije i služe se kodnim preključivanjem. Stavovi, dakle, nisu nužno prethodnici (budućega) ponašanja te je odnos između stava i djelovanja veoma složen i nije izravan. Ujedno, obrambeni mehanizmi i društveno poželjni odgovori mogu odigrati ulogu u međuprostoru između iskazanih i prikrivenih stavova.

ABOUT THE CROATIAN-ITALIAN BILINGUALISM IN ISTRIA AND LANGUAGE CONTACT OUTCOMES

Nada POROPAT JELETIĆ

“Juraj Dobrila” University of Pula, I. M. Ronjgova 1, 52100 Pula, Croatia
e-mail: nadaporopat@gmail.com

ABSTRACT

The paper presents the results of a sociolinguistic qualitative (general and introductory) research conducted through a semi-structured interview on the sample of six stereotypical types of respondents (42 residents of seven cities of the Istria County). The objective of the survey was to establish and examine the attitudes of the research participants towards bilingualism as a general phenomenon (in an ideal/idealized sense), towards the concrete phenomenon of the Croatian-Italian bilingualism in Istria and towards the outcomes of language contact. Bilingualism as a general phenomenon elicited positive attitudes among almost all the respondents. However, only the ideal/idealized bilingualism was associated with connotations of perfection and unconditional desirability, while its practical and real application in most cases arose stigmatized opinions. Therefore, it is interesting to note the fact that markedly favorable attitudes towards the general phenomenon of bilingualism do not necessarily imply also positive attitudes towards the Croatian-Italian bilingualism in Istria and towards the outcomes of language contact.

Keywords: Croatian-Italian bilingualism, Istria, attitudes towards bilingualism, language contact

IZVORI I LITERATURA

- Auer, P. (2005):** A postscript: code-switching and social identity. *Journal of Pragmatics*, 37, 403–410.
- Baker, C. (2000):** *The Care and Education of Young Bilinguals*. Clevedon, Multilingual Matters.
- Bianconi, S. (1980):** *Lingua matrigna*. Bologna, Il Mulino.
- Blagoni, R. (2007):** Na tromeđi čovjeka, jezika i svijeta: antropolingvističke perspektive jezičnih otoka u Istri. Doktorska disertacija. Zagreb, Filozofski fakultet.
- Blagoni, R., Poropat Jeletić, N. & K. Blecich (2016):** The Italophone Reefs in the Croatophone Sea. U: Grucza, S., Olpińska-Szkiełko, M. & P. Romanowski (ur.), *Bilingual Landscape of the Contemporary World*. Frankfurt am Main, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, Peter Lang Verlag, 11–36.
- Bogliun Debeljuh, L. (1988):** Tipologija upotrebe jezika na dvojezičnom istarsko-kvarnerskom prostoru. *Primijenjena psihologija*, 9, 175–180.
- Dörnyei, Z. (2005):** The psychology of the language learner: individual differences in second language acquisition. Mahwah, Lawrence Erlbaum.
- Dörnyei, Z. & E. Ushioda (2011):** *Teaching and researching motivation*. Harlow, Longman.
- Filipi, G. (1989):** Koiné istriana. Jezici i kulture u doticajima, Zbornik 1. Međunarodnog skupa održanog u Puli. Novi Sad, Talija, 156–160.
- Filipi, G. (1993):** Istriotski jezikovni otoci v Istri. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 3, 275–284.
- Fishman, J. A. (1972):** *The Sociology of Language*. Rowley, MA, Newbury House Publishers.
- Gardner, R. C. (1985):** *Social psychology and second language learning. The role of attitudes and motivation*. London, Edward Arnold.
- Garret, P., Coupland, N. & A. Williams (2003):** *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. Cardiff, University of Wales Press.
- Grosjean, F. (2001):** The bilingual's language modes. U: Nicol, J. (ur.): *One Mind, Two Languages*. Oxford, Blackwell, 1–22.
- Lanza, E. (1997):** *Language mixing in infant bilingualism. A sociolinguistic perspective*. Oxford, Clarendon Press.
- Milani Kruljac, N. (2001):** *Situazione linguistica*. U: Radin, F. i Radossi, G. (ur.): *La comunità rimasta*. Zagreb, Garmond.
- Milani Kruljac, N. (ur.) (2003):** *L'italiano fra i giovani dell'Istroquarnerino*. Pula-Rijeka, Pietas Iulia-Edit.
- Paunović, T. (2009):** Sociolingvistički pogled u susedovo dvorište: Stavovi prema jezičkim vrijetetima. *Radovi Filozofskog fakulteta*, 11, knjiga 1 (Filološke nauke), 77–99.
- Statut Grada Labina:** <http://www.labin.hr/sites/default/files/Statut%20Grada%20Labina> (15. 3. 2016).